

Vergaderjaar 2022–2023

36 200 VIII

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) voor het jaar 2023

Nr. 219

BRIEF VAN DE MINISTER VAN ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 17 april 2023

Hierbij ga ik in op het verzoek van de commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van uw Kamer voor een reactie op de publicatie van het rapport «State of play of academic freedom in the EU Member States» gepubliceerd in opdracht van de Panel for the Future of Science and Technology (STOA) van het Europees Parlement.

Academische vrijheid is cruciaal voor hoogwaardige wetenschapsbeoefening in een open samenleving. Er moet altijd ruimte zijn voor verschillende wetenschappelijke inzichten. Onderzoekers en studenten moeten de vrijheid hebben (en voelen) bij het geven of ontvangen van onderwijs en het verrichten van onderzoek. Hun wetenschappelijke inzichten dienen daarbij niet afhankelijk te zijn van bepaalde politieke, filosofische of wetenschapstheoretische opvattingen. Dit valt onder de wettelijk verankerde academische vrijheid, de vrijheid die essentieel is voor het vertrouwen in de wetenschap.

Blijvende aandacht voor het onderwerp academische vrijheid op nationaal en Europees niveau juich ik toe. Het KNAW rapport «Academische Vrijheid in Nederland»¹ biedt een begripsanalyse van academische vrijheid, maar benoemt daarbij ook expliciet dat academische vrijheid altijd onderzocht dient te worden in de context van specifieke casuïstiek. Het belang van blijvende dialoog, nuancering en verdere analyse bij specifieke casuïstiek onderstreep ik. Met dat uitgangspunt heb ik ook de bevindingen en adviezen van het rapport «State of play of academic freedom in the EU Member States» doorgenomen.

Het rapport stelt dat er wereldwijd en in de EU-lidstaten reële bedreigingen zijn voor de academische vrijheid. Ik sluit me aan bij deze

¹ 20210217-webversie-advies-Academische-vrijheid.pdf (knaw.nl).

constatering. Ook onderschrijf ik het uitgangspunt van het rapport dat instellingen een cruciale rol spelen bij het bewaken en faciliteren van academische vrijheid. In Nederland zijn de colleges van bestuur van de universiteiten verantwoordelijk voor het borgen van de onafhankelijkheid van de wetenschap en de academische vrijheid.

Het rapport spreekt de zorg uit dat de academische vrijheid in Nederland bedreigd wordt door een mogelijk hiërarchische besluitvorming binnen instellingen of door een «cancel cultuur». In het rapport wordt de zorg dat academische vrijheid bedreigd wordt door hiërarchische besluitvorming gekoppeld aan de intreding van de wet Modernisering Universitaire Bestuursorganisatie in 1997.² Ik heb onvoldoende beeld of dit ook daadwerkelijk zo ervaren wordt, dus zal hierover in gesprek gaan met betrokkenen zoals de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) en De Jonge Akademie (DJA). De bevindingen over de effecten van cancel cultuur worden in het rapport onderbouwd aan de hand van drie artikelen, waarvan twee journalistieke stukken. Ik concludeer hieruit dat de effecten van besluitvorming binnen instellingen en «cancel cultuur» op academische vrijheid nader onderzoek verdienen. Deze vraagstukken worden meegenomen in het lopende onderzoek over zelfcensuur, academische vrijheid en beperking van diversiteit van perspectieven in het onderzoek en hoger onderwijs.³ De resultaten van dit onderzoek worden naar verwachting eind 2023 gedeeld met uw Kamer.

Het rapport schetst verder een negatieve relatie tussen academische vrijheid en de reeksen tijdelijke contracten onder jonge wetenschappers. Het rapport stelt dat tijdelijke contracten jonge onderzoekers onder druk zet om te handelen op een manier die hun carrière bevordert, waarbij academische vrijheid mogelijk in de knel komt. Kabinetsinzet is om de zogeheten «draaideurconstructies», waar het rapport naar verwijst, te voorkomen. De Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid is daarom voornemens de regelgeving rondom tijdelijke contracten aan te scherpen. Daarnaast zet ik in op stevige structurele financiering van de wetenschap en stimulering van vaste contracten door middel van de sectorplannen en starters- en stimuleringsbeurzen. Ook investeer ik de komende tien jaar jaarlijks € 60 miljoen extra in de open competitie. Met deze ophoging van de open competitie zet ik in op een versteviging van het ongebonden onderzoek.

Ook wordt er in het rapport zorg geuit over een mogelijke spanning tussen academische vrijheid en de bron van financiering (zijnde publiek, privaat of vanuit een Europees subsidieprogramma). Ik onderken deze zorg, maar ik vind het belangrijk dat onderzoekers de vrijheid hebben om samen te werken met het bedrijfsleven, de overheid en andere maatschappelijke organisaties. Ook dat hoort bij academische vrijheid. Ik vind het daarbij wel belangrijk dat universiteiten transparant zijn over hun financieringsbronnen, op zo'n manier dat deze informatie voor het publiek eenvoudig te vinden is. Daarmee kan voorkomen worden dat het vertrouwen in de wetenschap wordt geschaad. UNL heeft een overzicht gepubliceerd van bijzondere hoogleraren met informatie over de bijhorende externe financieringsbronnen. Deze lijst zal einde jaar worden aangevuld met informatie over de financiering van reguliere leerstoelen. Daarnaast ga ik in gesprek met de rectoren over het belang van transparantie vanuit universiteiten over externe financiering van leerstoelen in relatie tot het beschermen van academische vrijheid.

² Met het intreden van deze wet zijn democratische medebeslissingsraden, bestaande uit academici, studenten en administratief personeel vervangen zijn door de medezeggenschapsraden.

³ Zoals toegezegd naar aanleiding van motie Van der Woude, Kamerstuk 35 925 VIII, nr. 40.

De nationale inzet op academische vrijheid krijgt vorm op basis van de diverse acties benoemd in deze brief. In Europees verband blijft Nederland zich inzetten voor academische vrijheid vanuit de actie op dit onderwerp in het kader van de European Research Area (ERA). Zo heb ik tijdens de «Academic Freedom in Europe» conferentie⁴ in november 2022 hierover gesproken en is er ook op ambtelijk niveau doorlopend contact met de Panel for the Future of Science and Technology over dit onderwerp.

Concluderend zie ik een blijvende opgave voor Nederland om de academische vrijheid te bewaken en, waar nodig, te verstevigen.

De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
R.H. Dijkgraaf

⁴ Georganiseerd door het Europees Parlement 28 november 2022.